

БОТАНІКО-ГЕОГРАФІЧНА ХАРАКТЕРИСТИКА ВИДІВ РОДУ *THYMUS* L. (*LAMIACEAE*) У ФЛОРИ ЗАХІДНИХ РЕГІОНІВ УКРАЇНИ

В. Начичко*, В. Гончаренко

Львівський національний університет імені Івана Франка
вул. Черемшину, 44, Львів 79014, Україна
e-mail: nachychko@gmail.com

У статті наведено результати ботаніко-географічного аналізу видів роду *Thymus* L. у флорі західних регіонів України. Вивчення сучасного поширення чебреців на цій території свідчить, що значна кількість виявлених видів своїм поширенням приурочені до Закарпатської низовини, Українських Карпат, Передкарпаття та південно-західної частини Подільської височини. Тут розташований один із центрів видового різноманіття роду *Thymus* в Україні. Уточнено межі поширення погранично-ареальних видів на досліджуваній території: *Th. serpyllum* L. emend. Mill., *Th. pannonicus* All., *Th. glabrescens* Willd., *Th. alternans* Klokov. Встановлено, що види роду *Thymus* флори західних регіонів України характеризуються відносно значним різноманіттям типів ареалів. За зональними характеристиками, висотним розподілом і регіональним поширенням серед них домінують види з температурно-субмеридіональним, рівнинним і європейським типами ареалів відповідно. За кліматичною приуроченістю ареали більшості видів роду *Thymus* флори західних регіонів України тяжіють до областей з океанічним кліматом. Тому таксономічний склад чебреців західних областей України більш споріднений із таким у флорі країн Центральної Європи, ніж із різноманіттям роду у флорі східних і південно-східних регіонів України. Аналіз географічних елементів свідчить про домінування видів гірського типу геоселементів.

Ключові слова: *Thymus* L., ботаніко-географічний аналіз, західні регіони України, ареал, ендеміки

Порівняльне вивчення ареалів видів рослин як основа ботаніко-географічного аналізу дає змогу виявити закономірності сучасного поширення видів, з'ясувати їхній історичний розвиток і адаптивні можливості, насамперед щодо змін клімату [5, 18]. У зв'язку з цим важливого значення набувають дослідження регіонального поширення видів як передумова уточнення меж їхніх ареалів, виявлення нових локалітетів і з'ясування деталей еколого-географічної приуроченості. Особливо актуальними є регіональні дослідження критичних для систематики і зазвичай маловивчених груп рослин, для яких немає усталених поглядів стосовно концепції виду та об'єму окремих таксонів. У флорі західних регіонів України ботаніко-географічні особливості видів роду *Thymus* L. (*Lamiaceae* Martinov) до сьогодні залишаються нез'ясованими, що не в останню чергу було зумовлене відсутністю сучасної критико-таксономічної ревізії роду для цієї території. Тому метою роботи було виявити закономірності поширення видів роду *Thymus* на території західних регіонів України та здійснити географічний аналіз видів чебреців у флорі цієї території.

Матеріали та методи

В основу роботи покладена інформація про поширення видів роду *Thymus* у західних регіонах України, отримана в результаті власних польових досліджень і критичного опрацювання колекцій гербаріїв (CHER, CWU, KRA, KRAM, KW, LW, LWKS, LWS, MSUD, UU, гербарій Східноєвропейського національного університету імені Лесі Україн-

ки, гербарій Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка).

Територія дослідження охоплює вісім західних адміністративних областей України, розташованих у межах Поліської низовини, Волинської височини, Малого Полісся, Подільської височини, Розточчя, Хотинської височини, височинної області Передкарпаття, Українських Карпат і Закарпатської низовини [3, 14].

На основі отриманої хорологічної інформації крапковим способом побудовані карти поширення, з аналізу яких виявлені закономірності розповсюдження видів на досліджуваній території та уточнено межі поширення тих із них, які є погранично-ареальними. Географічний аналіз видів здійснений відповідно до флористичного районування Земної кулі, запропонованого Н. Meusel зі співавторами [23], з виділенням зональних, кліматичних, висотних і регіональних типів ареалів. На основі класифікації географічних елементів, запропонованої Ю.Д. Клеоповим [7], встановлено типи геоелементів.

Результати і їхнє обговорення

Особливості поширення видів у межах території дослідження

У флорі західних регіонів України нами виявлено дев'ять видів роду *Thymus*: *Th. moldavicus* Klokov & Des.-Shost., *Th. serpyllum* L. emend. Mill., *Th. pulegioides* L., *Th. alpestris* Tausch ex A. Kern., *Th. alternans* Klokov, *Th. jankae* Čelak., *Th. pulcherrimus* Schur, *Th. pannonicus* All., *Th. glabrescens* Willd. [13]. Аналіз карт поширення чебреців свідчить про їхній неоднорідний розподіл у межах природно-географічних регіонів території дослідження. Це зумовлено географічними, кліматичними й екологічними факторами.

Найширше розповсюдженим є *Th. pulegioides*, для якого відома найбільша кількість місцезнаходжень. Представники виду часто трапляються по всій території дослідження (рис. 1). В Українських Карпатах вони можуть досягати верхньої межі лісу, а іноді й вище (до 1600 м н. р. м.).

Широко розповсюдженими у рівнинній частині західних регіонів України є представники видів *Th. serpyllum*, *Th. pannonicus* і *Th. glabrescens*, які тут є погранично-ареальними. Рослини *Th. serpyllum* приурочені до угруповань борових пісків, іноді вони трапляються на оголеннях кристалічних порід. Із цих причин, поширення цього виду на території дослідження обмежене Поліською низовиною, Малим Поліссям і Розточчям, для яких найбільш характерна наявність піщаних відкладів. Також *Th. serpyllum* трапляється на островних ділянках з піщаними відкладами у крайній північній і південній частинах Волинської височини та в межах північного схилу Подільської височини (рис. 2). На території західних регіонів України пролягає південна межа ареалу цього виду. В. Раўловські [25] окреслює її лінією, що проходить через міста: Львів, Золочів, Броди, Тернопіль (сmt Великі Бірки) в напрямку на м. Житомир. Інші дослідники [8, 27, 28] проводять цю межу зазвичай по паралелі 50° пн. ш. Наші дослідження підтверджують південніше поширення *Th. serpyllum* в західній частині досліджуваної території і північніше – у східній її частині. Тому ми уточнюємо південну межу ареалу виду в межах західних областей України. Вона чітко окреслюється лінією: Львівська обл.: с. Поруденко – с. Терновиця – с. Затока – с. Ямельня (Яворівський р-н) – м. Львів (Рясне-2, вул. Під Голоском) – сmt Запитів – сmt Новий Яричів (Кам'янка-Буський р-н) – с. Женів – с. Хмелева – с. Верхобуж (Золочівський р-н) – м. Броди (Бродівський р-н) – Рівненська обл.: с. Лев'ятин (Радивилівський р-н) – Тернопільська обл.: с. Великі Бережці – с. Жолоби – м. Кременець (Кременецький р-н) – с. Васківці (Шумський р-н) – Хмельницька обл.: с. Баймаки (Білогірський р-н) – Рівненська обл.: с. Вілія (Острозький р-н) – Хмельницька обл.: с. Кунів (Ізяславський р-н) – с. Хоровиця – м. Славута – с. Миньківці (Славутський р-н) – с. Буртин (Полонський р-н). Окрім цього, в

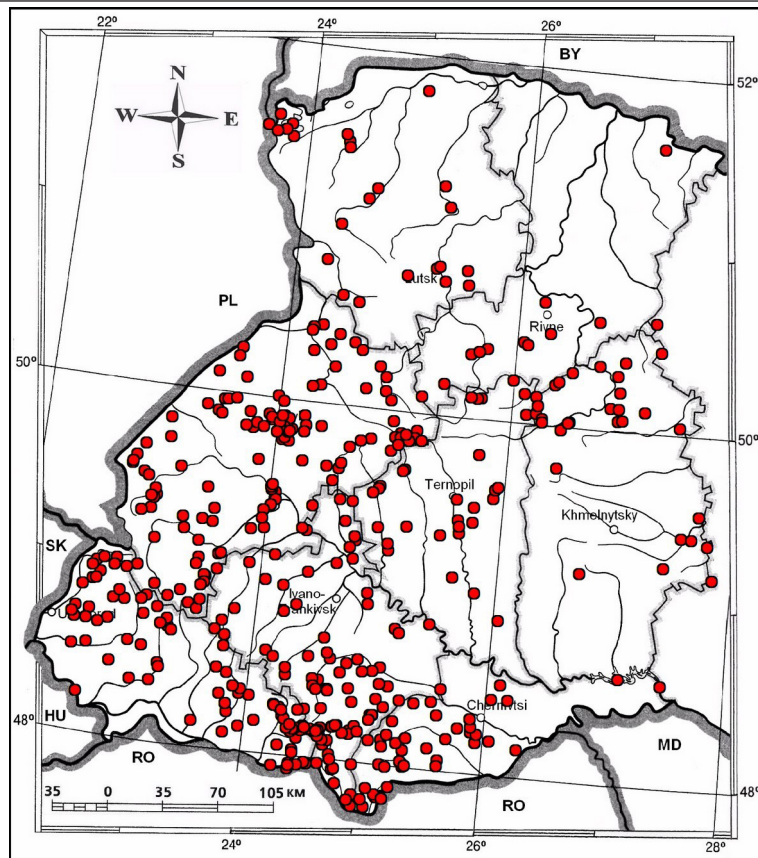


Рис. 1. Карта поширення *Th. pulegioides* у західних регіонах України

колекціях гербаріїв LW та LWS нами виявлено два гербарних зразки, зібрані в середині XIX ст., які підтверджують поширення *Th. serpyllum* набагато південніше наведеної межі. Ці локалітети зосереджені в околицях смт Журавно (LWS: Н. Łobazewski, № 81399) та м. Миколаїв (LW: Jarolim, № 114196) відповідно у Жидачівському та Миколаївському р-нах Львівської обл.

Під час ретельних польових досліджень, проведених в околицях смт Журавно, поширення *Th. serpyllum* тут не підтвержене. Нами, однак, виявлено локалітет, у якому представники виду потенційно могли існувати в середині XIX ст. Він представлений ділянками з оголеннями піску і пісковиком в дубово-грабовому лісі з домішками сосни на лівому березі р. Дністер. Вік деревостану сосни, загалом, перевищує 100 років, листяні породи представлені різновіковими рослинами, серед яких переважають середньовікові (40–80 років). Сформований також густий підлісок із молодих дерев і чагарників, у зв'язку з чим трав'яний ярус майже не виражений. Цілком імовірно, що раніше в наведеному оселищі значна роль належала сосні, завдяки чому формувався розріджений деревостан і створювались умови для існування геліофіта *Th. serpyllum*. Трансформація біотопу в напрямі збільшення частки листяних порід, у якій не останню роль відіграв антропогенний чинник, могла зумовити випадання низькоконкурентного *Th. serpyllum* із ценозу і зникнення його в цьому оселищі.

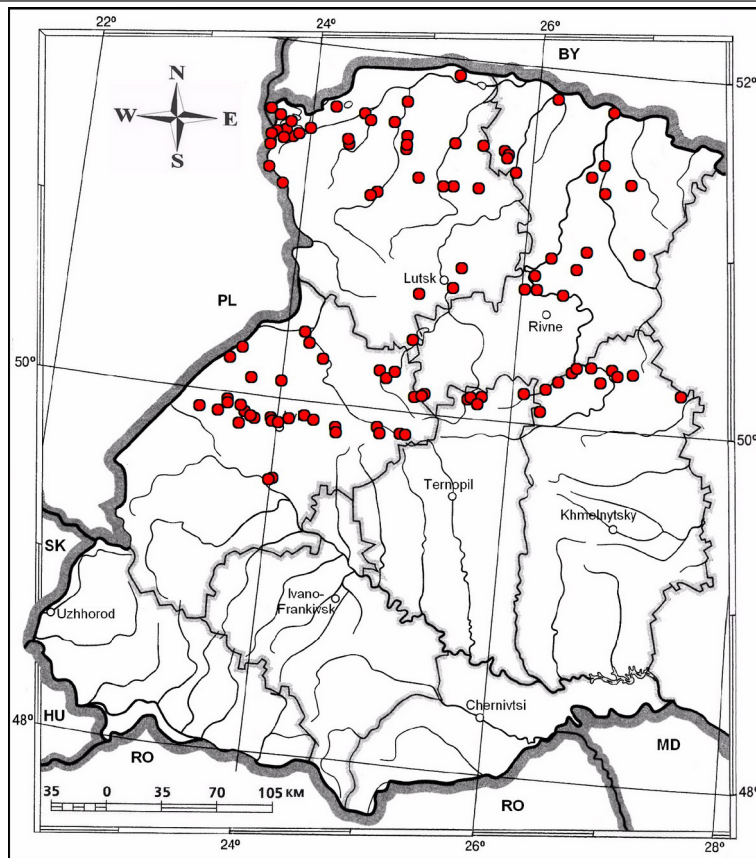


Рис. 2. Карта поширення *Th. serpyllum* у західних регіонах України

Під час досліджень в околицях м. Миколаїв нами виявлено місцезнаходження *Th. serpyllum* поблизу с. Тростянець Миколаївського р-ну Львівської обл.: північні околиці, гора на виїзді зі села, N 49°33'9,76'', E 23°59'35,33'', 296 м н. р. м., VN 315, 6.07.2012, В.О. Начичко (KW, LW), яке, напевно, відповідає збору S. Jarolim. Цей локалітет характеризується виходами піску, на яких природно росте *Pinus sylvestris* L., формуючи невеликий за площею ліс на вершині гори. На крутому південному схилі, між поодинокими молодими рослинами *P. sylvestris* та *Crataegus monogyna* Jacq., сформовані ділянки трав'яного угруповання класу *Koelerio-Corynephoretea* Klika in Klika et Novak 1941, до складу якого входить *Th. serpyllum*. Таким чином, нами підтверджене «забуте» місцезнаходження виду, що віддалене від південної межі області його суцільного поширення на 35 км і раніше не наводилось у працях інших дослідників. У цьому локалітеті представники виду, без сумніву, існують тривалий час. Це, вірогідно, свідчить про те, що наведене місцезнаходження є південним форпостом (можливо, реліктовим, із дольодовикового часу), в якому вид має змогу існувати завдяки наявності сприятливих факторів середовища. Лімітуючим серед цих факторів є тип субстрату, до якого приурочений *Th. serpyllum* [12]. Наведена інформація узгоджується з даними інших дослідників [27, 28], котрі наводять велику кількість ізольованих місцезнаходжень *Th. serpyllum* у Центральній Європі, які віддалені на південь від області суцільного поширення виду.

Євразійський степовий і лісостеповий вид *Th. rannonicus* у західних регіонах України поширений на теренах Прут-Дністерського межиріччя, Хотинської, Подільської та Волинської височин. Невелика кількість місцезнаходжень виду зосереджена також у південній частині Малеого Полісся уздовж південної його межі та на Передкарпатті на території Івано-Франківської і Чернівецької областей. Поодинокі локалітети виявлені також у крайній південній частині Поліської низовини та на Закарпатській низовині (рис. 3). У західних областях України проходить північна межа ареалу *Th. rannonicus*, яка має хвилясту форму і перетинає досліджувану територію тричі [25, 28]. Проведені дослідження дають змогу уточнити і доповнити наявну інформацію стосовно північної межі ареалу виду в західних регіонах України. Вона представлена тут трьома ділянками: I. Закарпатська обл.: м. Ужгород – м. Мукачево – м. Берегове; II. Чернівецька обл.: с. Підвальне – с. Горбова (Герцаївський р-н) – с. Строїнці – с. Магала (Новоселицький р-н) – м. Чернівці – с. Стрілецький Кут (Кіцманський р-н) – Івано-Франківська обл.: смт Гвіздець – с. Іванівці (Коломийський р-н) – м. Тлумач (Тлумацький р-н) – с. Ганнусівка (Тисменицький р-н) – Львівська обл.: с. Лапшин (Жидачівський р-н) – м. Львів – с. Потелич (Жовківський р-н); III. Волинська обл.: с. Губин (Локачинський р-н) – смт Рокині (Луцький р-н) – с. Словатичі – с. Сокиричі (Ківерцівський р-н) – Рівненська обл.: с. Новостав – с. Городок (Рівненський р-н) – в напрямку на м. Житомир.

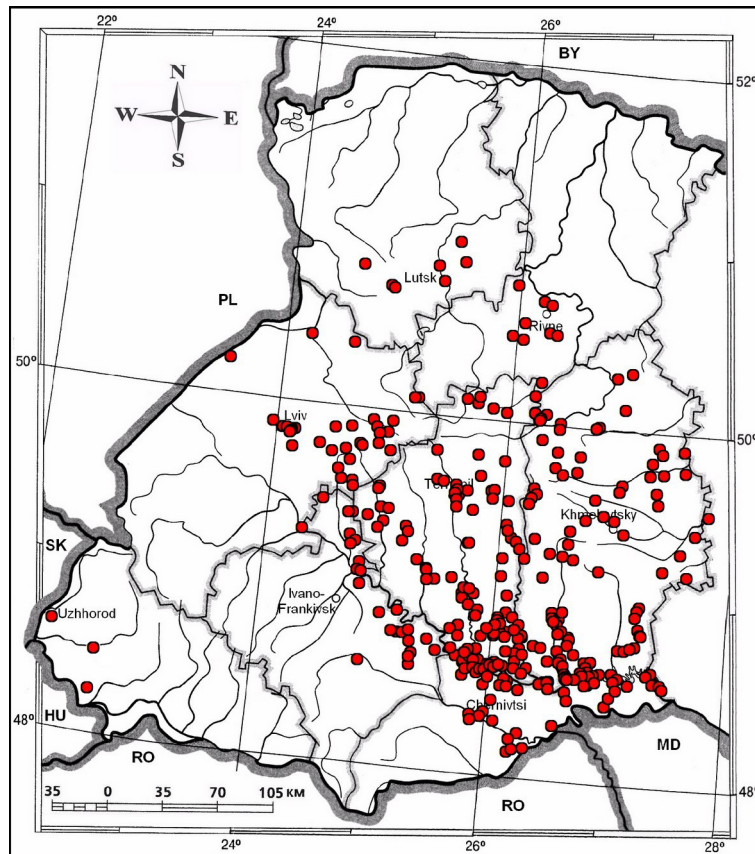


Рис. 3. Карта поширення *Th. rannonicus* у західних регіонах України

Подібно до *Th. pannonicus* у західних регіонах України поширений *Th. glabrescens*. Зокрема, представники виду спорадично трапляються у крайній південно-східній частині Передкарпаття, на території Прут-Дністерського межиріччя, Хотинської та Подільської височин, Розточчя, у крайній південній і південно-східній частинах Малого Полісся. Поодинокі локалітети виявлені також на території Закарпатської низовини та Волинської височини (рис. 4). Північна межа ареалу *Th. glabrescens* у межах території дослідження недостатньо чітка через складність ідентифікації представників виду [25, 28]. Згідно з проведеними дослідженнями, ця межа точніше і конкретніше окреслюється такими трьома ділянками: I. Закарпатська обл.: околиці м. Ужгород; II. Чернівецька обл.: с. Старий Вовчинець (Глибоцький р-н) – с. Снячів (Сторожинецький р-н) – с. Зеленів (Кіцманський р-н) – Івано-Франківська обл.: смт Гвіздець (Коломийський р-н) – с. Гарасимів – с. Хотимир (Тлумецький р-н) – с. Дубівці – с. Придністров'я (Галицький р-н) – Львівська обл.: м. Пустомити (Пустомитівський р-н) – смт Івано-Франкове – смт Шкло – смт Немирів (Яворівський р-н); III. Львівська обл.: с. Пиратин (Радехівський р-н) – Рівненська обл.: с. Озеряни (Дубенський р-н) – в напрямку на м. Житомир.

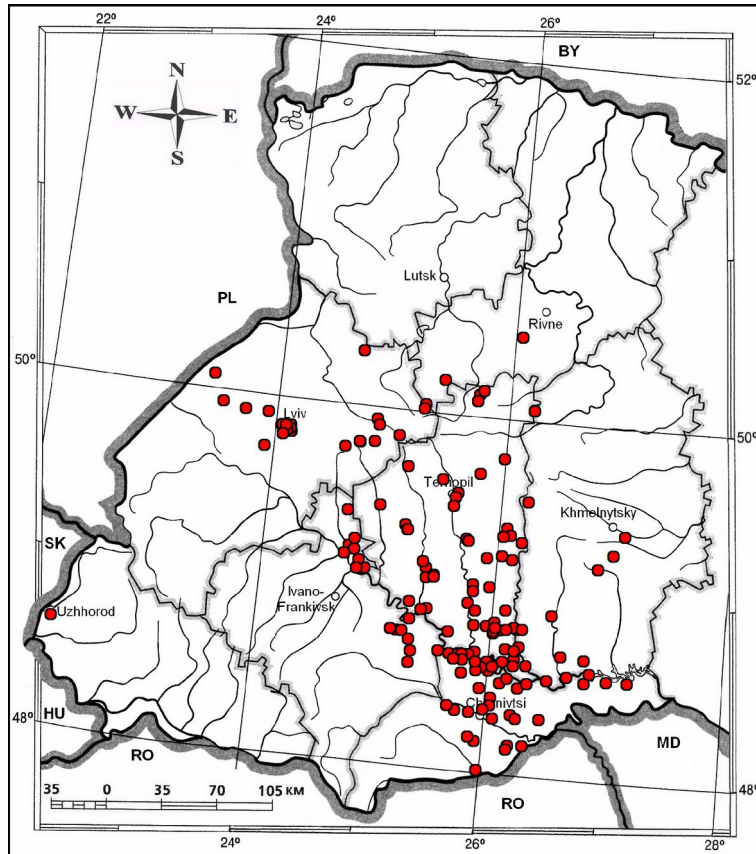


Рис. 4. Карта поширення *Th. glabrescens* у західних регіонах України

Більш обмежене регіональне поширення у західних областях України, яке тяжіє до карпатського регіону, мають *Th. alternans*, *Th. alpestris* та *Th. pulcherrimus*. Ендемік Східних Карпат *Th. alternans* у регіоні дослідження поширений на території Передкарпаття, Укра-

їнських Карпат і Закарпатської низовини; поодинокі місцезнаходження виявлені також у крайній південно-східній частині Прут-Дністерського межиріччя (рис. 5). Представники виду трапляються у складі лучних і чагарникових угруповань на передгірних рівнинах та у субмонтанному і монтанному поясах, зазвичай не вище 1100 м н. р. м. Однак одне місцезнаходження, вірогідно синантропного походження, виявлене нами у високогір'ї Мармароських гір на висоті 1506 м н. р. м.: Закарпатська обл., Рахівський р-н, с. Ділове, траверсна дорога між г. Полонинка і г. Щербан, відкрито серед каміння на дорозі, N 47°54'34,8'', E 24°17'14,5'', 1506 м н. р. м., VN 504, 27.07.2012, В. О. Начичко. На теренах західних регіонів України проходить північна та північно-східна межа ареалу *Th. alternans*, яка до сьогодні через брак детальної інформації стосовно поширення виду чітко не окреслювалась. Результати наших досліджень дають змогу детально провести цю межу по лінії: Закарпатська обл.: с. Верховина-Бистра (Великоберезнянський р-н) – г. Пікуй – с. Скотарське (Воловецький р-н) – с. Пилипець – с. Синевирська Поляна (Міжгірський р-н) – с. Комсомольськ (Тячівський р-н) – смт Ясіня (Рахівський р-н) – Івано-Франківська обл.: м. Яремче – смт Ланчин (Надвірнянський р-н) – с. Залуччя (Коломийський р-н) – Чернівецька обл.: с. Зелений – с. Лашківка (Кіцманський р-н) – м. Чернівці – м. Герца (Герцаївський р-н) – с. Драниця (Новоселицький р-н). Нами також виявлені місцезнаходження виду, які віддалені на північ від наведеної межі його ареалу та мають невідоме походження: Івано-Франківська обл., Рожнятівський р-н, смт Рожнятів, біля водосховища, в травостої, 27.07.2011, В.В. Чумак; там само, в травостої, жіноча форма, 4.06.2012, В.В. Чумак.

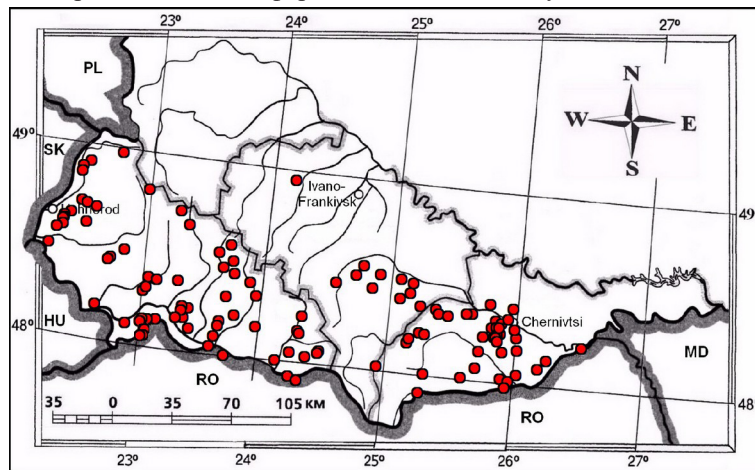


Рис. 5. Карта поширення *Th. alternans* у західних регіонах України

Th. alpestris на території західних регіонів України поширений виключно в Українських Карпатах (рис. 6) від монтанного до субальпійського і альпійського висотних поясів, зазвичай вище 1000 м н. р. м. Тут представники виду трапляються у складі лучних і наскельних угруповань. У межах території дослідження проходять південно-західна та північно-східна межі ареалу *Th. alpestris* [28], які зазвичай чітко окреслюються ізогісами 1000 м н. р. м.

Загальнокарпатський ендемік *Th. pulcherrimus* приурочений до лучних і наскельних угруповань, сформованих на вапнякових субстратах або на субстратах із близьким заліганням вапнякових порід у субмонтанному та монтанному (рідко), субальпійському й альпійському висотних поясах [26]. Зважаючи на таку еколого-ценотичну приуроченість

і, очевидно, історію розвитку виду, його ареал диз'юнктивний, представлений великою кількістю часто віддалених один від одного локусів [28]. У межах західних регіонів України представники *Th. pulcherrimus* поширені лише у трьох гірських масивах Українських Карпат: Свидовець, Чорногора та Чивчинські гори (рис. 7), виключно в субальпійському й альпійському поясах. Деякі дослідники [1] наводять вид також для Мармароських гір. Однак наші ретельні польові дослідження у наведеному регіоні не підтверджують цю інформацію.

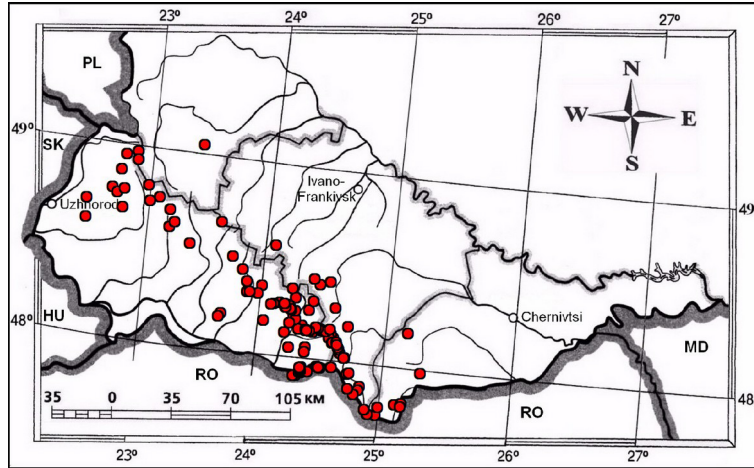


Рис. 6. Карта поширення *Th. alpestris* у західних регіонах України

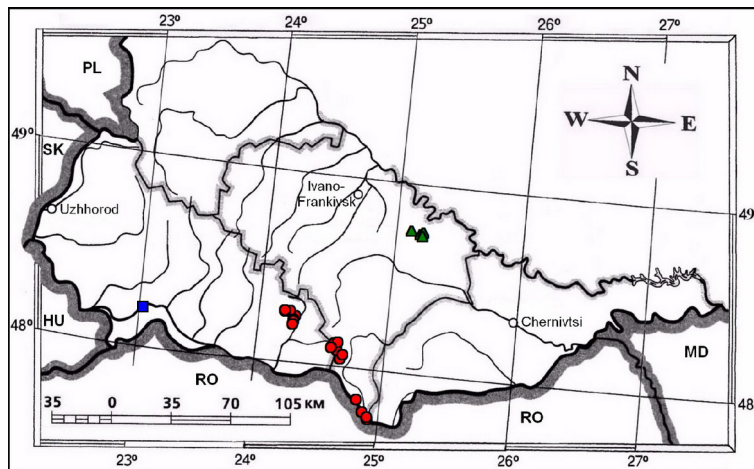


Рис. 7. Карта поширення *Th. pulcherrimus* (●), *Th. jankaе* (■) та *Th. moldavicus* (▲) у західних регіонах України

Локальним поширенням у західних регіонах України характеризуються *Th. jankaе* та *Th. moldavicus*, для яких відомі поодинокі місцезнаходження. *Th. jankaе* виявлений нами лише на г. Чорна Гора в околицях м. Виноградів Закарпатської обл. (рис. 7), де він входить до складу ксеротермних трав'яних і чагарникових угруповань. Це місцезнаходження сильно віддалене від області суцільного поширення виду, що простягається у північній і центральній частинах Балканського півострова. Тому, ймовірно, тут вид зберігся з минулих

геологічних часів і має змогу існувати сьогодні завдяки сприятливим умовам середовища, визначальними з яких є кліматичні чинники. На підтвердження такої думки виступають оригінальна флора і рослинність г. Чорна Гора, які виявляють південно-європейські генетичні зв'язки [17]. Зокрема, у наведеному місцезнаходженні, окрім *Th. jankae*, представлені інші представники балканської та субсередземноморської флори, такі як *Fraxinus ornus* L., *Doronicum hungaricum* (Sadler) Rchb. f., *Tilia tomentosa* Moench тощо.

Th. moldavicus у західних областях України поширений лише на кількох пагорбах з оголеннями гіпсів в околицях сіл Хотимир, Жабокруки та Гарасимів Тлумацького р-ну Івано-Франківської обл. (рис. 7). Ці місцезнаходження, виявлені вперше М. Koczwara [21, 25], в подальшому підтверджені зборами інших дослідників, які зберігаються у гербаріях України (KW) і Польщі (KRAM), та матеріалами наших польових досліджень [11]. Місцезнаходження *Th. moldavicus* у західних регіонах України сильно віддалені від основної території поширення виду (Крим, Причорномор'я). Цей факт, а також диз'юнктивне поширення *Th. moldavicus* окремими локусами, імовірно, свідчать про реліктовий характер його ареалу, на що вказували інші дослідники [8, 9]. М. В. Клоков [8], характеризуючи хорологічні особливості *Th. moldavicus*, розглядає його як південнопонтичний ендемік. Підтвердження поширення цього виду на теренах Південно-Західного Поділля дає змогу уточнити характер його ендемізму і віднести *Th. moldavicus*, таким чином, до групи західно-подільсько-південнопонтичних ендеміків.

Географічний аналіз видів роду *Thymus*

Відповідно до флористичного районування Земної кулі [23] за зональними характеристиками нами виділено три типи ареалів видів роду *Thymus* флори західних регіонів України. Більшість видів характеризується температурно-субмеридіональним зональним типом ареалу. До цієї групи належать *Th. glabrescens*, *Th. pannonicus*, *Th. pulcherrimus*, *Th. alternans*, *Th. alpestris*, *Th. pulegioides* та *Th. jankae*. По одному виду характеризуються іншими зональними типами ареалів. Зокрема, субтемпературно-субмеридіональний тип ареалу виявляє локально поширений на території Південно-Західного Поділля *Th. moldavicus*. Для псамофіта *Th. serpyllum*, південна межа ареалу якого проходить у центральній частині західних регіонів України, характерний аркто-температурний тип ареалу.

Три види є виключно складовими флор гірських систем Європи: Карпат (*Th. alternans*, *Th. pulcherrimus*) та Карпат і Судет (*Th. alpestris*). Тому, окрім зонального, вони характеризуються і чітким висотним розподілом. Висотне поширення характерне також для широкоареального *Th. pulegioides* у тих частинах його ареалу, де наявні гірські масиви. Загалом, аналіз висотного поширення видів роду *Thymus* флори західних регіонів України дає змогу віднести їхні ареали до чотирьох висотних типів. Зокрема, рівнинний тип ареалу характерний для *Th. moldavicus*, *Th. jankae*, *Th. pannonicus*, *Th. glabrescens* та *Th. serpyllum*, монтанно-рівнинний – для *Th. pulegioides* та *Th. alternans*, альпійсько-субмонтанний – для *Th. pulcherrimus*, альпійсько-монтанний – для *Th. alpestris*. Наведений розподіл свідчить про відсутність чіткої приуроченості більшості видів до певної висоти. Лише висотне поширення *Th. alternans* і *Th. pulegioides* зазвичай обмежується рівнинно-монтанним максимальним діапазоном. Види *Th. pulcherrimus* і *Th. alpestris* приурочені до гірських поясів, хоча, звичайно, не виявляють поширення виключно в одному поясі, а одночасно трапляються у кількох.

Розподіл таксонів чебреців за регіональним поширенням дав змогу виділити два типи ареалів: європейський і євразійський. Для більшості видів (8) характерний європейський тип. При цьому найбільші за площею ареали представлені у неморальних *Th. serpyll-*

lum та *Th. pulegioides* і степовому та лісостеповому *Th. glabrescens*. Ці види, окрім західних областей України, поширені і в суміжних регіонах України. Набагато меншими розмірами характеризуються ареали високогірних і ендемічних таксонів. У межах України вони трапляються лише в західних її областях (*Th. alpestris*, *Th. alternans*, *Th. pulcherrimus*, *Th. jankae*) або мають також обмежене поширення у південних регіонах України (*Th. moldavicus*). Євразійським типом ареалу характеризується лише *Th. pannonicus*. Цей вид поширений у широтному напрямку в межах степової та лісостепової зон від країн Центральної Європи і досягає на сході Китаю.

На основі класифікації за кліматичними особливостями для видів роду *Thymus* флори західних регіонів України нами встановлено п'ять типів ареалів. Більшість видів поширені в областях з океанічним кліматом. Зокрема, *Th. jankae* та *Th. pulegioides* характеризуються євриокеанічним, *Th. moldavicus* – субокеанічно-параокеанічним, *Th. alpestris*, *Th. alternans* та *Th. pulcherrimus* – субокеанічним типами ареалів. Три види поширені в областях із континентальним кліматом: у *Th. glabrescens* і *Th. pannonicus* ареали субконтинентально-євконтинентального, а у *Th. serpyllum* – параконтинентально-субконтинентального типів.

Відповідно до класифікації географічних елементів, запропонованої Ю.Д. Клеоповим [7], види роду *Thymus* флори західних регіонів України належать до п'яти типів геоелементів. Найбільшу кількість видів об'єднує гірський тип. Він представлений гірськоцентральноевропейським геоелементом, який складають *Th. alpestris*, *Th. alternans*, *Th. pulcherrimus*, асоційовані з гірськими системами Судет і/або Карпат. Європейський тип репрезентований європейським геоелементом із видами *Th. serpyllum* та *Th. pulegioides*. Субсередземноморський тип представлений субсередземноморським (*Th. glabrescens*) та балканським (*Th. jankae*) геоелементами, які частково проникають на території ареалів європейського типу геоелементів. Найменшу кількість видів об'єднують такі типи геоелементів як євразійський і ендеміки вузьких територій, для представників яких характерні відповідно найбільший та найменший розміри ареалів. Євразійський тип представлений євразійським геоелементом із видом *Th. pannonicus*. До ендеміків вузьких територій належить західноподільсько-південнопонтичний ендемік *Th. moldavicus*.

Цікавим є той факт, що на територіях, які межують із західними регіонами України, трапляється різна кількість видів роду *Thymus*, відповідно до прийнятої нами уніфікованої таксономічної концепції. Зокрема, у флорі Польщі, згідно з опрацьованими літературними джерелами [24, 26] та гербарними зразками гербаріїв KRAM та KRA, цей рід представлений 7 видами, у флорі Словаччини відомо 8 видів чебреців [19, 22], у флорі Угорщини – 5 [29], у флорі Румунії – 16 [20], у флорі Молдови – 6 [2], у флорі Білорусі – лише 3 види [16]. Водночас у східних і південно-східних регіонах України представлено сім видів роду *Thymus* [10, 15], а на півострові Крим – 5 [6]. Переважна більшість видів на цих територіях мають європейський тип ареалу. Аналіз розподілу видів роду *Thymus* в межах західних, східних і південних регіонів України, а також у суміжних із західними регіонами України країнах Європи, свідчить про загальну тенденцію збільшення кількості видів у балканському напрямку. Це, загалом, відповідає даним історичної біогеографії роду *Thymus*, який виник у Західному Середземномор'ї та звідси іррадіював на терени Європи, Азії й Африки. При цьому Балканський півострів став одним із найбільших вторинних центрів розвитку роду й основою для подальших міграцій його представників у Східну Європу й Азію [4]. Порівняння видового складу чебреців флори західних регіонів України та суміжних територій дало змогу встановити, що видове різноманіття роду *Thymus* у флорі західних облас-

тей України є більш спорідненим із різноманіттям чебреців у флорі Польщі, Словаччини та інших країн Центральної Європи, серед яких переважають представники, пристосовані до умов океанічного типу клімату. Натомість видовий склад чебреців флори західних регіонів України кардинально відрізняється від такого у східних і південно-східних регіонах України, де більшість представників пристосовані до умов більш континентального типу клімату або характеризуються широкою екологічною амплітудою.

Отже, аналіз сучасного поширення видів роду *Thymus* на території західних регіонів України свідчить, що унікальні місцезнаходження виявлені на Закарпатській низовині, в Українських Карпатах, на Передкарпатті й у південно-західній частині Подільської височини. Тут розміщений один із центрів видового різноманіття роду в Україні. У результаті географічного аналізу встановлено, що ареали більшості видів роду *Thymus* флори західних регіонів України сконцентровані у температурно-субмеридіональній зоні Європи і тяжіють до областей із океанічним кліматом. Тому таксономічний склад чебреців західних областей України більш споріднений із таким у флорі країн Центральної Європи, ніж із різноманіттям роду у флорі східних і південно-східних регіонів України. За висотним розподілом переважають види з рівнинним типом ареалів. Аналіз географічних елементів свідчить про домінування видів гірського типу геоелементів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Берко Й. М. Будова пагонових систем видів секції *Goniothymus* Klok. роду *Thymus* L. флори України // Укр. ботан. журнал. 1987. Т. 44. № 6. С. 45–51.
2. Гейдеман Т. С. Род 28. Чебрець (Тимьян) – Чимбру (Тимиан) – *Thymus* L. // Определитель высших растений Молдавской ССР / отв. ред. С.К. Черепанов. 2-е изд., перераб. и доп. Кишинев: Штиинца, 1975. С. 418–419.
3. Географічна енциклопедія України: в 3-х т. К.: «Українська Радянська Енциклопедія» ім. М.П. Бажана, 1989–1993. Т. 1: А – Ж. 1989. 416 с; Т. 2: З – О. 1990. 480 с; Т. 3: П – Я. 1993. 480 с.
4. Гогина Е. Е. Изменчивость и формообразование в роде Тимьян. М.: Наука, 1990. 208 с.
5. Дідух Я. П., Плюта П. Г., Протопопова В. В. та ін. Екофлора України / відп. ред. Я.П. Дідух. Т. 1. К.: Фітосоціоцентр, 2000. 284 с.
6. Ена А. В. Природная флора Крымского полуострова. Симферополь: Н. Орианда, 2012. 232 с.
7. Клеонов Ю. Д. Анализ флоры широколиственных лесов европейской части СССР / отв. ред. Д.Н. Доброчаева. К.: Наук. думка, 1990. 352 с.
8. Клоков М. В. Рід 748. Чебрець – *Thymus* L. // Флора УРСР. Т. 9. К.: Вид-во АН УРСР, 1960. С. 294–348.
9. Клоков М. В., Шостенко Н. А. Чебрецы европейской части СССР // Учен. зап. Харьков. гос. ун-та. 1938. Т. 3. № 14. С. 107–157.
10. Котов М. И. Род 35. Тимьян (Чебрець) – *Thymus* L. // Определитель высших растений Украины / отв. ред. Ю.Н. Прокудин. К.: Наук. думка, 1987. С. 311–312.
11. Начичко В. О. Рід *Thymus* L. (*Labiatae* Juss.) у флорі Волино-Поділля // Наук. вісн. Чернівецьк. ун-ту. Біологія (Біол. системи). 2011. Т. 3. Вип. 3. С. 291–297.
12. Начичко В. О. Цікаві знахідки *Thymus serpyllum* L. на Львівщині // Біорізноманіття. Екологія. Адаптація. Еволюція: мат-ли VI Міжнар. конф. молодих вчених, присв. 150-річчю від дня народження видатного ботаніка Володимира Липського (Одеса, 13–17 травня 2013 р.). Одеса: Печатний дом, 2013. С. 42–43.

13. Начичко В. О. Рід *Thymus* L. (*Lamiaceae*) у флорі Заходу України: автореф. дис. ... канд. біол. наук: 03.00.05. К., 2015. 21 с.
14. Начичко В. О., Гончаренко В. І. Гібриди роду *Thymus* L. (*Lamiaceae*) у флорі західних регіонів України: таксономічний склад і поширення // Біологічні студії. 2016. Т. 10. № 1. С.163–186.
15. Остапко В. М., Бойко А. В., Мосякин С. Л. Сосудистые растения юго-востока Украины. Донецк: Ноулидж, 2010. 247 с.
16. Сауткина Т. А. 23. *Thymus* L. – Тимьян, Чабрец // Определитель высших растений Беларуси / под. ред. В.И. Парфенова. Минск: Дизайн ПРО, 1999. С. 271.
17. Стойко С., Гадач Е., Шимон Т., Михалик С. Заповідні екосистеми Карпат. Львів: Світ, 1991. 248 с.
18. Толмачев А. И. Введение в географию растений. Л.: Изд-во Ленингр. ун-та, 1974. 244 с.
19. Čap J. 31. *Thymus* L. Dúška (materiana dúška) // Flóra Slovenska. Vol. 5/1. Bratislava: VEDA, 1993. S. 335–367.
20. Ciocârlan V. 28. *Thymus* L. – Cimbru, Cimbrișor // Flora ilustrată a României: Pteridophyta et Spermatophyta. București: Ceres, 2009. P. 662–667.
21. Koczwara M. *Thymus odoratissimus* M. B. nowy składnik flory Polski // Kosmos (Lwów). 1928. R. 52. Z. 3–4. S. 558–561.
22. Mártonfi P. *Thymus alternans* Klokov – a new species of Slovak flora // Biologia (Bratislava). 1996. Vol. 51. Iss. 1. P. 27–29.
23. Meusel H., Jäger E., Weinert E. Vergleichende Chorologie der Zentraleuropäischen Flora. Bd. 1. Jena: Fischer, 1965. 583 S.
24. Mirek Z., Piękoś-Mirkowa H., Zajac A., Zajac M. Flowering plants and pteridophytes of Poland. A checklist. Kraków, 2002. 442 p.
25. Pawłowski B. Rozmieszczenie geograficzne kilku macierzanek (*Thymus* L.) w Polsce i zachodniej Ukrainie // Fragm. Flor. et Geobot. 1967. Ann. 13(1). S. 15–50.
26. Pawłowski B. *Thymus* L., Macierzanka // Flora Polska. T. 11. Warszawa, Kraków: PWN, 1967. S. 167–210.
27. Schmidt P. Zur taxonomischen Abgrenzung und Verbreitung von *Thymus serpyllum* L. emend. Mill. // Wiss. Z. Univ. Halle. Math.-Naturwiss. R. 1969. Bd. 18. H. 6. S. 810–818.
28. Schmidt P., Knapp H. D. Die Arten der Gattung *Thymus* L. (*Labiatae*) im herzynischen Florengebiet // Wiss. Z. Univ. Halle. Math.-Naturwiss. R. 1977. Bd. 26. H. 2. S. 71–118.
29. *Thymus* L. – Kakukkfű // Új magyar fűvészkönyv. Magyarország hajtásos növényei. Határozókulcsok / szerk. G. Király. Jósvalő, 2009. Old. 356–357.

Стаття: надійшла до редакції 24.06.16

доопрацьована 11.01.17

прийнята до друку 15.02.17

**BOTANICAL-GEOGRAPHICAL CHARACTERIZATION OF *THYMUS* L.
(*LAMIACEAE*) SPECIES IN THE FLORA OF WESTERN REGIONS OF UKRAINE**

V. Nachychko, V. Honcharenko

*Ivan Franko National University of Lviv
44, Cheremshyna St., Lviv 79014, Ukraine
e-mail: nachychko@gmail.com*

The paper presents the results of botanical-geographical analysis of *Thymus* L. species in the flora of western regions of Ukraine. The study of current thyme distribution on this territory shows that a significant part of the identified species is confined to the Transcarpathian lowland, Ukrainian Carpathians, Pre-Carpathians and the southwestern part of Podillya height. Here is located one of the centers of *Thymus* diversity in Ukraine. Distribution of the range-bordered species within the studied area has been clarified: *Th. serpyllum* L. emend. Mill., *Th. pannonicus* All., *Th. glabrescens* Willd., and *Th. alternans* Klokov. It was revealed that *Thymus* species in the flora of western regions of Ukraine are featured in relatively high variety of geographic range types. Based on the zonal characteristics, altitudinal breakdown, and regional distribution patterns, the species with temperate-submeridional, plain, and European types of range, respectively, are predominant. According to the climate affinity, the ranges of most *Thymus* species in this area are inclined towards regions with oceanic climate. Thus, thyme species composition in western regions of Ukraine shows closer affinity to thyme diversity in the flora of Central Europe than of the eastern and south-eastern regions of Ukraine. The analysis of geographical elements shows the dominance of species belonging to the mountain type of geoelements.

Keywords: *Thymus* L., botanical-geographical analysis, western regions of Ukraine, geographic range, endemics